

DE HEERIAAN

Contactblad van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph
Zusters van de Choorstraat

JAARGANG 43
NAJAAR 2014

- Sint Maartens-
kliniek -
de zusters
op de berg
- Zuster Tine
trekt de deur in
Eindhoven dicht
- Architect
Van Aalst

IN
OMNI
BUS
CHARI
TAS

‘In iedere gemeenschap zijn verschillende mogelijkheden aanwezig om de gastvrijheid te realiseren. Christus zal eenmaal zeggen: ‘Ik kwam als gast en ge hebt Mij ontvangen’.

Bron: Constitutiën nr. 23b vgl. Mt. 25, 35

Voorwoord	4
Indonesië	
• <i>Kenalan: Zuster Ester</i>	5
• <i>Inspiratiebron voor Indonesia</i>	8
Vroeger – Nu	
• <i>Architect Van Aalst deel 1 van 2</i>	10
• <i>Sint Maartenskliniek – de zusters op de berg</i>	12
• <i>Martinus van Tours – Sint Maarten</i>	17
Actualiteiten	
• <i>Symposium in Rome</i>	22
Overweging door Zuster Augusta	
• <i>Het dagelijks leven: een uitdaging!</i>	24
Iconen door Zuster Leonie	
• <i>Het Kruis</i>	26
Column van Zuster Lisette	
• <i>Silentium</i>	30
Loslaten & Opbouwen	
• <i>Zuster Tine trekt de deur in Eindhoven dicht</i>	32
• <i>Afscheid nemen en opnieuw beginnen</i>	34
In Memoriam	
• <i>Zuster Bonifacia van de Laak</i>	36
Agenda	38
Colofon	39

Voorwoord

‘Er is een grote bos bloemen bezorgd voor de redactie van de Heeriaan’, krijg ik via de telefoon van de receptioniste te horen. De afzender is een kennis van de zusters die haar waardering voor ons blad op deze manier wil uitdrukken. De bos bloemen krijgt een mooie plaats in de kapel. Het compliment is een cadeautje voor de hele redactie!

De Heeriaan wordt elk kwartaal bij 500 mensen bezorgd. Door sommigen van u van voor tot achter uitgespit, door anderen ongelezen in de papierbak gegooid.

Sommigen hebben tips, anderen waardering en weer anderen kritiek. De meningen zijn uiteenlopend, dat mag ook. Maar deze bos bloemen geeft ons goede moed om door te gaan met het plezieren van hen die het waarderen.

Brigitte Lutters
Hoofdredacteur Heeriaan

KENALAN (Een bekende)

Elk kwartaal een kennismaking met één van onze Indonesische zusters, deze keer:

Zuster Ester Tri Winarni

Biodata (Personalia)

Zuster Ester, geboren als Asteria Tri Winarni op 30 september 1974 in Seragen op Java als het derde kind van vijf. De nu 40-jarige Zuster Ester deed haar eeuwige geloften op 7 juli 2004.

Uit wat voor een gezin komt u?

Mijn vader heet Yohanes Suryanto, gepensioneerd ambtenaar bij het OM (Openbaar Ministerie) te Seragen. Mijn moeder heet Maria Theodora Gardini en is huisvrouw. Mijn oudste broer heet Agustinus Hardianto. Hij is hoofd van de basisschool Strada Nawar te Bekasi, is getrouwd en heeft een zoon. Daarna volgt een zus, Kristiana Sri Sulistiwati. Zij is – net als mijn vader - ambtenaar bij het OM te Seragen, is getrouwd en heeft drie dochters. Dan kom ik dus. Ik ben een zuster en momenteel studeer ik pedagogiek voor gehandicapten. Onder mij een broer, Andreas Surya Purnawan. Hij is een diocesaan priester van het bisdom Purwokerto en nu pastoor van een parochie in Slawi. Mijn jongste broer heet Gabriel Wahyudi Agung Nugraha. Hij is leraar op een openbare SMA (hogere middelbare school) te Seragen, is getrouwd en heeft een zoon.

Als een schoolvriendin van vroeger u zou moeten omschrijven, wat zou zij dan over u zeggen?

Om een antwoord te geven op deze vraag, heb ik medestudenten en oud-klasgenoten gevraagd hun kijk op mijn persoon te geven. In hun ogen ben ik:

Duidelijk, kritisch, analytisch, intelligent, kalm, tolerant, eenvoudig, reflectief, oprecht, liefdevol, grootmoedig, nederig, niet arrogant, gemakkelijk in de omgang met anderen, rechtvaardig en barmhartig. En ook: overgevoelig, zeer defensief, vergeetachtig, klagerig en verlegen.

Op welke wijze heeft u voor het eerst kennis gemaakt met de zusters PMY?

Mijn oom, een jezuïet, gaf mij een brochure over de Zusters PMY omdat hij wist dat ik graag zuster wilde worden en veel van kinderen hield. Mijn vader bracht mij naar Wonosobo. Al bij het eerste contact voelde ik mij

thuis bij de zusters; zij waren erg gastvrij. Toen al besloot ik om bij hen in te treden en nu ben ik een Zuster PMY.

Hoe is het om als christen te leven in een land dat overwegend de islam aanhangt?

Tot nu toe ondervind ik geen enkel probleem om te leven in een land waar de meerderheid de islam aanhangt. Ik denk dat het katholieke geloof belijden betekent dat je vertrouwen hebt dat er ook geen problemen zullen ontstaan en dat je met je medemensen, overal ter wereld, liefdevol moet samenleven. Liefde is immers het grootste menselijk goed voor alle godsdiensten. Dit ervaar ik nu op de campus waar al de docenten en medestudenten moslim zijn, ik ben de enige christen. Maar zowel docenten als medestudenten accepteren en respecteren mij omdat zij zien dat ik open ben en wil integreren, omdat ik hen respecteer en hen accepteer zoals zij zijn. 'In Omnibus Charitas'. De diversiteit in mensen is iets kostbaars en geen probleem.

Wat heeft u gestudeerd en wat voor werk doet u nu?

Ik heb een diploma in Engelse literatuur behaald en momenteel studeer ik aan de *Universitas Pendidikan Indonesia (UPI)* in Bandung.

Stel, u was geen zuster geworden. Hoe zou uw leven er volgens u dan uit hebben kunnen zien?

Het is voor mij niet gemakkelijk om deze vraag te beantwoorden, omdat een religieuze lerares zijn altijd al mijn ideaal is geweest sinds mijn kinderjaren. Als ik geen zuster geworden zou zijn, zou ik waarschijnlijk toch lerares zijn geworden. Fysiek heb ik natuurlijk geen kinderen gebaard, maar ik denk toch wel te kunnen aangeven wat ik me bij de toekomst van kinderen die onder mijn verantwoordelijkheid vallen, zou wensen.

Hetzelfde gevoel heb ik ook gehad bij het begeleiden van jongere novicen en doofblinde kinderen op het Helen Keller Instituut. Natuurlijk wil ik hen de christelijke waarden meegeven zoals de oprechtheid van liefde in gedachten, woorden en daden, om de aanwezigheid van God te mogen ervaren en God naar de medemens te kunnen brengen.

Bent u al eens in Nederland geweest? Zo ja, wat is uw meest dierbare herinnering daaraan?

Ja, ik heb Nederland ooit bezocht. De mooiste herinnering was de gastvrijheid van de Nederlandse zusters. Ik voelde een hechte verwantschap ook met zusters die ik nooit eerder had ontmoet. De ervaring van leven in één en dezelfde spiritualiteit was echt onbeschrijfelijk. Ik was ook diep onder de indruk en ontroerd bij het bezoek aan de begraafplaatsen van de zusters missionarissen. Ik voelde een emotionele binding ook met overleden zusters die ik nooit eerder had ontmoet. Zonder hen zou ik tenslotte nu geen PMY zuster zijn. <

Inspiratiebron voor Indonesia

door Zuster Patricia Lestari

Het is 13 januari 2013, het is koud en er ligt sneeuw. Voor mij als Indonesische bijzonder om te zien! Zuster Anna, Zuster Annecathrine, Zuster Antonie en ik reizen – ondanks de kou – vol goede moed van Den Bosch naar Nijmegen.

We gaan vandaag naar de Sint Maartens-kliniek in Nijmegen. De kliniek waar veel van onze Nederlandse zusters gewerkt hebben sinds de oprichting ervan in 1936. We rijden op weg naar de Sint Maartenskliniek door een heuvelachtig landschap, dat er vandaag sprookjesachtig uitziet, omdat ook de takken van de bomen wit dragen.

8

Van Zuster Annecathrine, die lang gewerkt heeft op de kliniek en samen met Zuster Laetantia als laatste zusters DMJ de kliniek verliet, leren we wat de Sint Maartens-kliniek betekend heeft voor de maatschappij en de kerk in Nijmegen. De zusters waren er een begrip. De tijden zijn veranderd. Dat betekent niet alleen dat de zusters daar niet meer zijn, maar dat het ooit kleine ziekenhuis nu een groot modern ziekenhuis is geworden met meerdere vestigingen, gespecialiseerd in orthopedie, reuma en revalidatie. Toonaangevend in Nederland en in de rest van Europa.

Wat een prachtige nalatenschap! Dat de zusters hierin zo'n belangrijke rol hebben gespeeld, wordt gesymboliseerd met een prachtig beeld van twee zusters in habijt, op een prominente plaats naast het restaurant. Het restaurant was vroeger de kapel. Dat kun je betreuren, maar ik denk dat Jezus daar nog altijd aanwezig is. Vroeger in de kapel was Hij misschien zelfs eenzamer (in de vorm van het Heilig Sacrament, alleen in het tabernakel). Nu heeft hij voortdurend mensen om zich heen.

Zuster Patricia

De geschiedenis is geschreven. Ook vele andere kloosters, instellingen als scholen en ziekenhuizen, kennen hetzelfde verloop. DMJ kende ooit 45 gemeenschappen, vertelde Zuster Veronie mij. De zusters hebben het allemaal los moeten laten. Dat dit pijn doet is logisch, maar wel de realiteit. Alles heeft zijn eigen tijd. Wie zegt ons dat dit niet juist is wat Onze Lieve Heer wil! Niemand weet het, ook wij niet. Maar wat er nu allemaal bestaat is dankzij de goede liefde en het harde werken van onze zusters. Met hart en ziel hebben zij prachtige geschiedenis geschreven. Geschiedenis die wezenlijk is geweest voor vele mensen! Een inspiratiebron voor onze zusters hier in Indonesia.

Wij hebben als zusters drie geloften afgelegd. Gehoorzaamheid, armoede en zuiverheid.

We hebben 'ja' gezegd tegen de zending die we ontvingen. Nu moeten we ook 'ja' zeggen, waar het om loslaten gaat. Loslaten met trots. Van Jezus hebben we geleerd los te laten. Tegen zijn apostelen zegt Hij: 'Zo geldt ook voor jullie: wie geen afstand doet van al zijn bezittingen, kan mijn leerling niet zijn' (Lucas 14, 33). We dragen over met open hart en open handen. Vol vertrouwen zijn wij, dat anderen Gods werk nu zullen voortzetten voor het welzijn van velen. En Christus blijft voortbestaan.

Wij, de Indonesische zusters, zullen als de volgende generatie de liefde brandend houden, om voort te zetten waar onze stichter Pastoor Heeren en alle zusters vóór ons mee begonnen zijn. Ook al liggen onze werelden ver van elkaar, wij zullen hier het werk voortzetten. De Sint Maartenskliniek is een van de vele voorbeelden waar wij inspiratie uit putten. <

Sinds 2001 staat bij de Sint Maartenskliniek het bronzen beeld *Zusters van de Choorstraat* van beeldend kunstenares Carolein Smit.

Architect van Aalst deel 1 van 2

W.Th. van Aalst, bouwmeester (1856-1927)

Zuster Raphaël Pirovano schreef in 2011 in de Heeriaan een vierdelige serie over de kapellen van het Moederhuis. Natuurlijk naar aanleiding van het feit dat de huidige kapel toen precies honderd jaar oud was. Ze noemde in deel drie de naam van de verantwoordelijke Bossche architect: W.Th. van Aalst. Door archief- en literatuuronderzoek kwamen we verrassend veel over hem aan de weet. Een foto van Van Aalst hebben we helaas niet kunnen achterhalen. In dit eerste deel gaat het over het persoonlijk leven van deze architect.

door Ton Vogel

Persoonlijke - en levensomstandigheden

Wilhelmus Theodorus van Aalst werd op 5 februari 1856 in Geertruidenberg geboren. Hij was de zoon van Johannes Henricus van Aalst, een broodbakker, en van Maria Catharina Reniers. Zijn ouders waren in 1849 getrouwd en overleden relatief jong, respectievelijk op 42- en 37-jarige leeftijd. Willem was al op zijn vijfde jaar weeskind. Over zijn jeugd is niets bekend, behalve dat hij drie oudere zussen had en één jongere, allen in Geertruidenberg geboren.

W.Th. van Aalst heeft door heel Brabant gezworven als jonge bouwkundige. Hij was korte tijd woonachtig in Helmond, heeft zich

daarna ingeschreven als kostganger in Uden en is enkele jaren later naar Strijp vertrokken. Hij vestigde zich in januari 1887 in 's-Hertogenbosch. Hier ontmoette hij de elf jaar jongere **Louisa** Martina Maria van Grinsven en trouwde met haar op 20 oktober 1892. Louisa was de dochter van Franciscus van Grinsven, een goudsmid en Anna van der Kallen.

De ouders van Louisa hadden van 1865 tot 1894 een winkel, annex benedenwoning in de Vughterstraat. Louisa was rond 1880 korte tijd in de kost op het pensionaat van de Ursulinen in Uden.

Ze was twee keer ingeschreven in die plaats, elke keer als 'kostschoolleerlinge'. Burgermeisjes kregen er lager onderwijs of zaten op de 'MULO'. De voertaal was Frans op dit pensionaat.

Wilhelmus en Louisa vestigden zich na hun huwelijk op het adres Wolvenhoek 1, in de binnenstad van 's-Hertogenbosch. Ze waren toen respectievelijk 36 en 25 jaar. In de woning aan de Wolvenhoek werden vijf kinderen geboren: in 1893 kwam zoon **Johannes** ter wereld, het jaar daarop volgde wederom een jongetje, **Franciscus**. Weer een jaar later verscheen er een dochter, **Johanna**. En het jaar daarna kwam er nog een meisje, Maria.

Wapen van 's-Hertogenbosch

Zij overleed al na 8 maanden.

Een jaar later, we zijn inmiddels in 1897, kreeg het gezin er weer een zoon bij, Alouisius, die na 13 maanden overleed.

Het echtpaar woonde vanaf 1903 in een eigen woning in de Sint Jorisstraat 20, ook in 's-Hertogenbosch, op een smal perceel dat tot aan de Binnendieze liep, met op het achterterrein een atelier. De schoonvader van bouwmeester Van Aalst kwam naderhand inwonen. Hij overleed op 1 mei 1911, op 93-jarige leeftijd. Hij was al 20 jaar weduwnaar. Zijn vrouw was op 63-jarige leeftijd gestorven.

Verder woonde in het huis de enige dochter, Johanna. In 1910 kwam zoon Johannes inwonen in de Sint Jorisstraat en ook zoon Franciscus kwam in 1911 weer thuis wonen. Beide zoons komen voor in de registers van de militie, rond 1914.

Twee oudere zussen van Willem van Aalst woonden ook in 's-Hertogenbosch: **Maria** en **Catharina**. Ze hadden een winkel in de Vughterstraat 60, 'manufacturen, garen en band' en zijn ongehuwd gebleven. Ze woonden samen, totdat Maria in 1918 op 67-jarige leeftijd overleed en de ander introk bij haar broer in de Sint Jorisstraat. Daar stierf Catharina in 1921 op 70-jarige leeftijd.

Vanuit de Sint Jorisstraat verhuisde bouwmeester Van Aalst op 2 mei 1927 met zijn vrouw naar Utrecht. Daar overleed hij een half jaar later, 71 jaar oud. Zijn weduwe overleed elf jaar later in Amsterdam. Ook zij is 71 jaar geworden. <

In de volgende Heeriaan deel 2, waarin u kunt lezen over het werk van de architect.

Bidprentje van de weduwe Van Aalst-Van Grinsven

Bronnen:

Stadsarchief 's-Hertogenbosch

Brabants Historisch Informatie Centrum

Sint Maartenskliniek – de zusters op de berg

Hoe komt het eigenlijk dat de Zusters van de Choorstraat aan de wieg van de Sint Maartenskliniek stonden? Onze congregatie was toen immers meer op het onderwijs gericht dan op ziekenverpleging. Als we nu terugkijken, hebben zich twee geheel van elkaar onderscheiden liefdewerken ontwikkeld. Het eerste voor lichamelijk gebrekkigen in de gebouwen van de Sint Maartenskliniek, het tweede voor de psychisch gestoorde kinderen in het Paedologisch Instituut. Twee liefdewerken op een berg boven het Hengstdal in Ubbergen.

door Zuster Veronie Franken

Het idee wordt geboren

Er zijn jaren van onderzoek aan vooraf gegaan, voordat de eerste zusters op het Hengstdal arriveerden om te beginnen met het schoonmaken van het nieuwe gebouw in maart 1936. Dit kunnen we lezen in de kronieken, die vanaf het begin door Zuster Emilie van Haaren zijn bijgehouden. Het eerste plan kwam van psycholoog F.J.Th. Rutten die als lector en (na 1931) als hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen verbonden was. Omdat wetenschappers nog weinig van gedrag wisten, besloot Rutten in 1928 een consultatiebureau op te richten waar hij de 'eigenaardigheden van kinderen' kon onderzoeken. Om dit plan te verwezenlijken vond hij enkele invloedrijke medestanders bereid om in een oprichtingscomité zitting te nemen. Onder hen was zenuwarts C.J. Kortenhorst. Hij was verbonden aan Huize Vincentius, een internaat voor moeilijk opvoedbare meisjes te Udenhout, waar de Zusters van de Choorstraat (officieel het Zedelijk Lichaam van Vrouwen 'In Omnibus Caritas'), de scepter zwaaiden. De Congregatie was bereid mee te werken aan het nieuwe instituut, omdat ze zich op onderwijs aan en opvoeding van probleemkinderen toelagde. De zusters waren bijvoorbeeld ook ver-

bonden aan het doofstommeninstituut (een term uit die tijd) te Sint-Michielsgestel.

Ondertussen was door de gereformeerde pedagoog en psycholoog Jan Waterink in 1929 in Amsterdam een pedologisch instituut gesticht en werd zo'n instelling ook het doel van Rutten. Maar dan op katholieke grondslag. Vervolgens besloot het comité in 1931 om naast het Paedologisch Instituut ook 'een gesticht voor lichamelijk gebrekkige meisjes te bouwen'.

Professor Rogier noemde in 1961 de koppeling van een orthopedische inrichting aan een pedologisch instituut 'toevallig en willekeurig'. Was het de naar twee zijden gerichte belangstelling van een der initiatiefnemers L.A. Veeger, die arts was en inspecteur van de volksgezondheid in Gelderland en die samen met zijn chef, hoofdinspecteur R.N.M. Eykel, het medische element vormde in het oprichtingscomité? De reden voor dit besluit ligt volgens de geschiedschrijver in het duister. Mogelijk heeft het comité een wens van de Zusters van de Choorstraat vervuld. Sint Vincentius was namelijk een vergaarbak geworden, waar niet alleen zwakzinnige meisjes leefden, maar ook meisjes met gedragsproblemen of een lichamelijke handicap.

Sint Maartenskliniek in 1936

Zij waren daar niet op hun plaats. Daarom wilde de congregatie gespecialiseerde instituten voor hen oprichten, zoals het Paedologisch Instituut en de Sint Maartenskliniek. Aanvankelijk hadden de zusters een internaat voor gehandicapte meisjes voor ogen, die daar in een beschutte omgeving zouden wonen, naar school zouden gaan en er eventueel een vak zouden leren. Dr. Veeger had echter zwaarwegende argumenten om voor een orthopedische kliniek te gaan.

De argumenten

In de jaren twintig van de vorige eeuw ontstond er voor het eerst uitgebreid aandacht voor lichamelijk gehandicapten. De oorzaak hiervan lag bij de sociale verzekeringen.

Om de opkomende arbeidersbewegingen tegemoet te komen, hadden regeringen in West-Europa tussen 1880 en 1930 wetten uitgevaardigd die werknemers bij ongeval, invaliditeit of ziekte recht gaven op een uitkering. Toen kwamen de keuringsartsen grote aantallen mensen tegen met rugklachten en vergroeiingen of die aan reuma leden. Dr. Veeger was een van de pioniers van de sociale geneeskunde, die ziekte niet alleen als een individueel maar ook als een maatschappelijk probleem beschouwde. Hij vond dat 'de geneeskunde meer aandacht moest schenken aan het zo snel mogelijk opnieuw inpassen van zieken in het maatschappelijk leven'. Dit was het eerste argument waarom Veeger zich voor een orthopedische kliniek in Nijmegen >

Jongetje met looprek

inzette. Het andere hing samen met het geloof. Zestien van de zeventien orthopeden die Nederland in 1933 telde, woonden in het westen. Geen van hen was katholiek. Dit was een probleem omdat katholieken zich, net als gereformeerden en socialisten, hadden verenigd in een 'zuil'. En er waren meer redenen. Een zwak punt was het gebrek aan hoogopgeleide katholieken dat tot de jaren zestig in de vorige eeuw heeft bestaan. Pas de

in 1951 geopende medische faculteit – onderdeel van de Katholiek Universiteit Nijmegen (KUN) – zou dit probleem uit de wereld helpen.

Rol van de congregatie

Nadat het oprichtingscomité en de congregatie in 1931 tot overeenstemming waren gekomen, was het tijd voor actie. De Zusters van de Choorstraat verschaften het kapitaal. Sinds

religieuzen die voor de klas stonden in 1924 van regeringswege een salaris ontvingen, had de congregatie namelijk een flink vermogen opgebouwd. Vanwege de gelofte van armoede vloeiende dit geld in de congregatiekas. Met dit geld werd eerst een flinke lap grond boven het Hengstdal gekocht. De zusters financierden vervolgens de bouw en de inrichting. Tenslotte stelde de congregatie zich garant voor eventuele tekorten op de begroting. Hiermee was de betrokkenheid van de congregatie nog niet ten einde, want ze zegde ook toe personeel te leveren voor de huishouding, de verpleging en het onderwijs. De congregatie ging, zoals elders vaak wel gebeurde, de nieuwe inrichtingen niet zelf besturen. In 1934 werd er één bestuur gevormd voor beide instellingen: de *Stichting voor Paedologische Instituten en Orthopaedische Inrichtingen*. Het bestuur bestond uit dezelfde mensen die in het oprichtingscomité zitting hadden gehad. Voorzitter werd redemptorist W.J.A.J. Duynstee, moraaltheoloog en hoogleraar strafrecht aan de KUN. Secretaris werd dr. Veeger. De congregatie was overigens wel met enkele leden in het bestuur vertegenwoordigd.

Architect van de kliniek was W.A. Maas uit Utrecht. In zijn ontwerp volgde hij de aanwijzingen van dr. Veeger en van dr. Bär. De laatste werd al in 1935, anderhalf jaar voor de opening, aangesteld om zich in de orthopedie te kunnen specialiseren. Hij oriënteerde zich in maar liefst zes landen. Vooral het langdurig verblijf bij professor H. Spitzky in Wenen beïnvloedde de richting die hij insloeg.

Zusters op cursus

Voor de congregatie van de Choorstraat die zich op onderwijs had toegelegd, was de ziekenzorg iets nieuws. Daarom schoolden de zusters zich bij. Ze gingen in de leer bij de

Zusters Onder de Bogen die in het Sint Canisiusziekenhuis werkten. Zuster Johanna Maria leerde het vak van röntgenlaborante in een ander Onder-de-Bogen-ziekenhuis, het Maastrichtse Calvariëenberg, want 'daar hadden ze hetzelfde apparaat als wij zouden krijgen'. De zusters Veritas en Parvula gingen voor hun opleiding in de heilgymnastiek en massage onder meer naar de kliniek van Bärs leermeester Spitzky. Zo breidde het werk zich langzamerhand uit.

Het vervolg

In vogelvlucht laten we nu de ontwikkelingen zien van de eerste 25 jaar.

Toen in mei 1940 de oorlog begon, had de Sint Maartenskliniek daar vooral mee te maken door een toenemend aantal patiënten. Maar de angstwekkende schaarste aan genees- en vooral verbandmiddelen was een ernstige belemmering voor het werk. Het bekende zware bombardement van 22 februari 1944 richtte op het Hengstdalterrein zelf geen schade aan, maar was wel oorzaak van een dagenlang aanhoudende overbevolking en een ernstige overbelasting van de operatiekamers en het personeel.

Op 11 mei 1944 werden de instellingen van het Hengstdal door de Duitsers gevorderd en moesten alle bewoners binnen twee maal 24 uur vertrokken zijn op enkele zusters en wat technisch personeel na. Pas in juli 1945 konden de gebouwen weer in gebruik genomen worden.

De zusters hebben jarenlang in villa 'Willemsheuvel' gewoond, die al op het terrein stond toen de eerste gebouwen daar verzezen. Het is er altijd behelpen geweest, er was weinig ruimte voor zoveel zusters. Ook de kapel was in dit gebouw. Op 11 mei 1944 waren er in de twee inrichtingen en bijgebou- ➤

Najaar 2004: Zuster Annecathrine (links) en Zuster Laetantia nemen afscheid van de stad Nijmegen en verhuizen naar het Moederhuis in 's-Hertogenbosch.

wen 62 zusters aanwezig, waarvan enkele evacués uit andere kloosters van de stad. In 1957 kwam er eindelijk ruimte vrij door de bouw van de kapel en het rectoraat. In 1939 was er al een plan voor een nieuw klooster gemaakt, maar de oorlog kwam ertussen en daarna waren er andere prioriteiten. Eindelijk was in 1965 het nieuwe klooster klaar. Door de geschiedschrijver wordt dit 'bijna als mosterd na de maaltijd' genoemd, want toen was het aantal zusters al aan het dalen! Dit gebeurde allemaal in de tijd van het Tweede Vaticaans Concilie dat een vernieuwende, andere kijk op het religieuze leven gaf. Er traden zusters uit en ook gingen er zusters in kleine groepen wonen, in gewone

huizen tussen de mensen. Grote kloosters waren niet meer nodig.

Zuster Laetantia en Zuster Annecathrine waren in 1993 de laatste zusters die afscheid namen van de Sint Maartenskliniek. En nu, anno 2014, wordt het werk nog altijd voortgezet en kent de kliniek grote faam. <

Bronnen:

Wolf, R. (1999). *Bewogen historie: de Sint Maartenskliniek 1936-1999*.

www.maartenskliniek.nl

Martinus van Tours – Sint Maarten

Maarten (*Latijn: Martinus*) van Tours, veelal Sint-Maarten genoemd, was een belangrijke grondlegger van het katholieke christendom in Gallië. Zijn feestdag valt op 11 november.

door Brigitte Lutters

Maarten werd rond 316 geboren in Savaria (Hongarije) als zoon van Romeinse ouders. Op jonge leeftijd werd hij soldaat en als 15-jarige trok hij naar Gallië. Volgens de legende ontmoette hij bij een stadspoort van Amiens een bedelaar, aan wie hij de helft van zijn mantel gaf. Omdat de helft van de mantel eigendom was van Rome kon hij slechts zijn eigen helft weggeven. Volgens de legende

was deze bedelaar een verschijning van Jezus, of stond de bedelaar symbool voor Christus die Zelf zei: 'Ik was naakt en gij hebt Mij gekleed' (Matteüs 25, 36). Maarten liet zich bekeren.

In 371 werd Maarten door de bevolking van Tours gekozen tot bisschop. Volgens een overlevering vond hij zich niet waardig

>

Op de kermis verdringt het volk zich om de vaten wijn. Rechts deelt Martinus zijn mantel.
Sint-Maartenskermis, Pieter Balten, tweede helft 16e eeuw – Museum Catharijneconvent Utrecht

Sint-Maarten als Romein in harnas

genoeg voor dat ambt en verstopte hij zich in een ganzenkooi. De ganzen verraadden zijn aanwezigheid en zo konden zijn aanhangers hem toch tot bisschop wijden.

Als bisschop zette hij zich in voor de verdere verspreiding van het christendom. Hij stichtte kerken en kloosters (o.a. de bekende Abdij van Marmoutier).

Toen Maarten ongeveer tachtig jaar was, overleed hij aan koorts.

Hij werd op 11 november begraven in de basiliek van Tours. Al gauw na zijn dood kwam de verering op gang en in de 7e eeuw werd er een nieuwe basiliek aan hem gewijd. In zijn nog bestaande graf liggen slechts een stuk schedeldak en een armbot, de overige botten werden verkocht ter verering als relikwie (onder meer in de Dom van Utrecht). Mogelijk is de rest bij plunderingen verloren gegaan.

Sulpicius Severus heeft kort na Maartens dood een hagiografie over hem geschreven.

Wonderen

Maarten zou enkele wonderen hebben verricht. Zo zou hij op een dag langs een landerij zijn gelopen, waar diep verdriet heerste, omdat het knechtje zich had verhangen, waarop Maarten zich over het lijk gestrekt zou hebben en er enige tijd bij bad, waarop het kind weer tot leven kwam. Een andere keer zou Maarten een heel oude tempel vernield hebben en een door de heidenen vereerde pijnboom willen omhakken. Hierop zou hij zijn uitgedaagd; de heidenen zouden de boom zelf wel omhakken, maar zo, dat hij op Maarten zou vallen. Als Christus werkelijk zou bestaan, zou hij zijn volgeling wel redden, bedachten de heidenen. Maarten zou deze uitdaging hebben aangenomen en geboeid zijn neergelegd, maar door een wonder zou de boom de verkeerde kant opgevallen zijn en verpletterde bijna de heidenen zelf.

Bij een stadspoort van Parijs zou hij een melaatse tegemoet getreden zijn en hem op het gezicht hebben gekust, tot ontsteltenis van alle aanwezigen. De zieke man was echter terstond genezen.

Sint Maarten wordt vaak op twee manieren afgebeeld. Ten eerste als Romein in harnas. In deze vorm geeft hij vrijwel altijd de helft van zijn mantel aan de bedelaar. Ook wordt hij voorgesteld als bisschop met een bedelaar aan zijn voeten. Ganzen of zwanen komen ook vaak voor. Zij verwijzen naar het pluimveehok, waarin hij zich had verscholen.

De mantel

De mantel die hij deelde met de blinde bedelaar, werkt nog op andere manieren door. In het Latijn is mantel *cappa*. De ruimte waarin zijn mantel werd bewaard ging al gauw *kapel* heten en de bewaker de *cappellanus*. Een ander woord voor mantel in het Latijn is *pallium* en van dit woord is de term palliatieve zorg afgeleid.

19

>

Wandtegel met vijf Sint-Maartenszangertjes met lampions en een uitgeholde voederbiet, Tegelen, ca. 1960.

Naamdag

In een aantal streken/plaatsen in Nederland wordt zijn naamdag, 11 november, nog steeds gevierd.

Sint-Maarten was vroeger de datum waarop de oogst binnengehaald moest zijn en het vee op stal ging. Op die dag werden ganzen geslacht. Op 11 november werden de grote Sint-Maartensvuren ontstoken. Dit gebruik gaat terug op een Germaans feest ter ere van Wodan. Men bracht dankoffers en brandde reinigende vuren om de vruchtbaarheid van het land en vee te bevorderen.

Later werd het Sint-Maartensfeest vooral een kinderfeest. In diverse Nederlandse steden en streken gaan kinderen op 11 november met zelfgemaakte lampions langs de deuren om te zingen, waarvoor ze snoep krijgen.

Patroonheilige

Martinus is patroon van vele bisdommen en steden. Daarnaast is hij patroon van de soldaten, de cavaleristen, de ruiters en de ridders; van de hoof- en wapensmeden; van de wevers, ververs, kleermakers, ceintuurvlechters, handschoenenfabrikanten, hoedenmakers, borstelbinders en kuipers; van herders, molenaars, wijnbouwers, waarden en kasteleins en van hoteliers; van stadsomroepers; van de reizigers, de armen en bedelaars; van de gevangenen; van de geheelonthouders; van de huisdieren, paarden, ganzen. Hij wordt aangeroepen tegen oogaandoeningen, slangenbeten en de huidziekte roos. Ook wordt zijn voorspraak gevraagd voor een goede oogst.

Merkeldag

Het weer op een merkeldag is bepalend voor de rest van de periode.

Sint-Maarten is zo'n merkeldag. Hierbij enkele weerspreuken:

Is de lucht op Sint-Martinus helder, de vorst dringt door in menig kelder.

Op Sint-Martinus de wind in zuidwest, heel de winter een regennest.

Als op Sint-Martinus de ganzen op het ijs staan, zullen ze met Kerstmis door het slijk gaan.

Nevels in Sint-Maartensnacht, maken de winter kort en zacht.

Sint Martinus vernoemd

Er zijn veel kerken naar Sint Maarten vernoemd. De bekendste kerk in Nederland is de Dom in Utrecht. Toen Willibrordus als eerste in onze streken het evangelie kwam

Sint-Maartensviering (foto immaterieelerfgoed.nl)

preken, vestigde hij in Utrecht een kerk die hij aan Martinus toewijdde. Dat is de voorganger van de huidige domkerk, die nog altijd aan Martinus is toegewijd. Sint-Maarten is ook de patroon van de stad Utrecht; dat is nog altijd te zien aan het stadswapen, dat over de diagonaal in tweeën is gedeeld. De bovenste helft is wit, de onderste rood: symbolische weergave van Martinus' halve mantel. Het wapen van die stad (een rood-wit schild) zou verwijzen naar de rode kleur van de mantel en de witte kleur van de onderrok van de heilige, die tevoorschijn kwam toen hij de helft van zijn mantel had afgestaan aan een bedelaar. Zowel in de Pandhof grenzend aan de Utrechtse Domkerk als in de Bisschopshof naast de Domtoren zijn

sculpturen te zien die het leven van Sint Maarten verbeelden.

Sint Maarten is ook de beschermheilige van de stad Groningen, die dan ook vaak de 'Martinistad' wordt genoemd.

Veel scholen dragen de naam van Sint Maarten en ook een bekende kliniek.

Een van de bovenwindse eilanden is vernoemd naar deze heilige. Ook is zijn naam in veel dorpen en steden terug te vinden. Denk aan: Sint Maartensdijk en Sint Maartensbrug. <

Bronnen:

Pater Dries van den Akker sj

http://nl.wikipedia.org/wiki/Martinus_van_Tours

ACTUALITEITEN

Symposium in Rome

Afgelopen maart ben ik naar Rome geweest voor een tweedaags symposium voor economen van congregaties. Ik was erg blij dat ik ook daarna nog enkele dagen de tijd had om de vele bijzondere plaatsen in Rome te bekijken en om op een korte pelgrimstocht naar Assisië te gaan.

door Zuster Theresianne Trisnawati

Het was voor mij de eerste keer, dat ik in Rome was. Ik reisde samen met Zuster Terry (Econoom bij de Zusters Onder de Bogen uit Maastricht). We logeerden bij Zuster Yani FMM (Franciscanessen Missionarissen van Maria) in het Generaal in Rome. Zowel Zuster Terry als Zuster Yani zijn Indonesische zusters, dus konden we communiceren in onze eigen taal. Heerlijk! Tijdens het symposium ontmoette ik vijf Indonesische zusters en één Indonesische pater.

Ik kende hen al wel. Allen zijn zij algemeen economen van verschillende congregaties. Het was een grote verrassing voor mij om al deze Indonesische collega's in deze context te kunnen ontmoeten.

Spiritueel management

Op zondag 2 februari 2014 opende Paus Franciscus de 18de Werelddag voor Gewijd Leven. Naar aanleiding van dit thema heeft

Zuster Theresianne en Zuster Terry voor de Sint Pietersbasiliek in Rome.

de Paus het initiatief genomen voor dit symposium, met als doel economen te bezielen met spirituele kracht in hun werk. De Paus wilde samen met ons nadenken over de ontwikkeling van de economie in deze wereld. Het symposium was een tijd van genade om na te denken over de dienst en het doel van de Congregaties van Gewijd leven. Hopelijk zet dit symposium ons aan bewuster aan een betere toekomst voor de mensheid te werken.

Tien Geboden voor Spiritueel Management van Paus Franciscus zijn:

1. Wat vraagt het van mij?
2. Actief zijn
3. Bijdrage leveren
4. Eerlijk zijn
5. Waakzaam – openhartig
6. Profetische oproep
7. Solidariteit in armoede
8. Dichtbij de armen staan
9. Vertrouw op Gods voorzienigheid
10. Roep de wereld op tot het profetische.

De sprekers streefden ernaar, dat alle onderwerpen die de Paus aandroeg, ter sprake kwamen. Wij hebben gereflecteerd op theologie, spiritualiteit en het beheer van de bezittingen van Instituten van Gewijd leven.

Wat is mij bijgebleven?

Het symposium was voor mij een tijd van genade, waardoor ik meer bewust bezig kan en wil zijn met mijn roeping, speciaal in mijn taak als econoom. Wat ik bewerkstelligd heb in Indonesië, met het Micro Credit, is een voorbeeld van hoe mijn roeping in dienst kan staan voor de behoeften van minder draagkrachtigen in de wereld. De sprekers in het symposium hebben mij gestimuleerd om op deze manier door te gaan. Het moet allemaal groeien en daar wil ik mijn steentje aan bijdragen.

Zuster Theresianne naast Pinocchio. Dit symboliseert volgens Zuster Theresianne dat je altijd eerlijk moet zijn, dus ook als econoom.

Dit symposium heeft mij nog meer geïnspireerd om het aspect van spiritueel management in mijn leven te verdiepen en dat uit te dragen. Ik zie nu duidelijk de waarde van onze identiteit als congregatie (onze zending) en dit is heel belangrijk in mijn leven. Ik wil als religieuze mijn taak als econoom uitvoeren. Ik zou graag een eigen spirituele economie opbouwen vanuit het erfgoed van onze Congregatie 'In Omnibus Charitas', bijvoorbeeld met een onderbouwde formulering: 'Economie Vincentius', maar ik moet veel geduld hebben om dit plan te doen slagen. Maar dromen is niet verboden, toch?

De volgende stap?

Ik ben bereid om verder te leren om mijzelf steeds meer te verdiepen in de verschillende aspecten van het economisch beheer. Dat zal ik altijd doen met het oog op een meer rechtvaardige wereld en vanuit onze eigen spiritualiteit.

Tenslotte

Tot mijn grote teleurstelling was Paus Franciscus niet in eigen persoon aanwezig, maar zijn Boodschap wel degelijk. <

Het dagelijks leven: een uitdaging!

door Zuster Augusta de Groot

Jezus sprak ooit over het kijken naar de vogels in de lucht en de bloemen op het veld, om te zien wat zij ons te vertellen hebben (Matteüs 6, 26-29).

Ik kijk naar mensen en hun hond en zie het volgende:

's Morgens vroeg, maar ook later op de dag, zie ik ze: mensen die hun hond uitlaten. Soms stel ik me daarbij de vraag: Wie laat wie nu uit?

Ze hebben allemaal iets bijzonders, die mensen met hun hond(en)(jes).

Aan sommigen zie ik dat ze gehaast zijn,

maar de hond heeft alle tijd om z'n plekje te zoeken en te doen wat gedaan moet worden. Soms zie ik dat de hond wordt meegetrokken of zijn baasje de fiets erbij heeft genomen om vlugger te zijn. Een ander wandelt weer rustig achter zijn huisdier aan en wacht als het dier snuffelend blijft staan. Ook zie ik iemand met twee honden. Ze willen alle twee een andere kant op, maar het baasje trekt hen mee, 'Nee, niet hier!', en hij trekt ze verder mee naar een plek die hij kiest. Soms wil de baas een heel andere weg gaan of wat langer lopen, maar ook dan moeten ze (mens en hond) rekening houden met elkaar.

Het lijkt er vaak op dat de hond vlug moet worden uitgelaten, met in het achterhoofd: 'Daar kan ik niet omheen, want dat moet'. Maar de tijd wordt er niet voor genomen. Het beestje moet vooral snel zijn 'hoopje' ergens neerleggen, geen tijd voor getreuzel. En dan die oude hond, die een beetje langzaam is geworden! Je moet voor hem echt de tijd nemen.

Een hond merkt wel hoe het met zijn baasje gesteld is, hij is gevoelig voor al die stemmingen. Wij als mensen hoeven elkaar niet uit te laten, maar het gevoel voor stemmingen van onszelf en de ander, is ook bij ons heel duidelijk aanwezig. De één is meteen goed wakker en begint zijn of haar dag met een lied onder de douche. De ander tilt met veel moeite zijn benen uit bed en heeft de rand nog wel even nodig om op te zitten voordat hij of zij opstaat. De dag begint voor ieder mens anders, maar als we er ons bewust van zijn, kunnen we best een goed begin van de dag maken.

Het lijkt er overigens wel eens op dat wij met al ons gehaast steeds minder van elkaar kunnen hebben. Bij het minste of geringste 'slaat de vlam in de pan' of 'ontsteekt het (veel te) korte lontje'.

Hoe logisch onze reactie misschien ook lijkt, het is geen oplossing want de oorzaak ligt vaak in het feit dat wij steeds minder van onszelf kunnen hebben. Je kunt aan de band trekken zoals bij de hond, je kunt er de fiets bij nemen om snelheid te krijgen, maar het helpt niet want we moeten rekening houden met elkaar en beginnen bij onszelf.

Hoe iemand reageert zegt vaak meer over die persoon zelf dan over degene die de reactie ontvangen moet. Dat is het meest confronterende; de ander daagt jou uit tot zelfonderzoek. Agressief gedrag in het verkeer, pesten op school, vreemdelingenhaat, geroddelen en

verwijten over en weer en het hebben van lange tenen, we komen het telkens weer tegen.

Het zijn even zoveel momenten waarop wij aangesproken zouden moeten worden door ons eigen geweten. Jezelf kennen en accepteren is het begin van verandering in jezelf en naar de ander toe.

Ik las in *De Roerom*: 'Stil begrip doet meer dan stellig beweren', en 'begeleiden is iets anders dan betugelen'.

Laten we eens kijken hoe wij, ieder voor zich, het een en ander doen en met elkaar omgaan. En dan maar eens kijken wat het ons vertelt. <

Het Kruis

door Zuster Leonie Rabou

Op dit kruis wordt Christus afgebeeld tegen een gouden achtergrond, het licht van de Verrijzenis. In het kruis zien we het heilig en levenschenkend Kruis, het kruis waaraan Christus de dood overwonnen heeft en ons de Opstanding geschonken heeft.

- Het kruis staat op Golgotha, weergegeven door enkele bergachtige vormen.
- Het kruis heeft een dwarsbalk waarop de voeten van Christus vastgenageld zijn. De schuine vorm van deze balk is een verwijzing naar de Hemel en Hades.
- Onder deze schuine balk staat **МІРБ**, Mesto Lobnoé Raj Byst = Schedelplaats wordt paradijs.
- Achter Christus wordt de buitenmuur van Jeruzalem weergegeven. De bovenste helft van Christus steekt boven de muren uit en suggereert de kosmische betekenis van Zijn dood.

*‘En wanneer Ik van de aarde verhoogd ben,
zal Ik allen tot Mij trekken.’
(Johannes 12, 32)*

- Op de muur staat het opschrift **Н Н КА**. Dit betekent ‘overwint’.
- Terzijde van het lichaam van Christus zien we links de afbeelding van de lans met de letter **К** (kopiyo = lans). Rechts de spons op de stengel en de letter **Г** (gúpka = spons).
- Op de grote dwarsbalk van het kruis staan de initialen van Jezus Christus: **IC XC**.
- Boven het hoofd van Christus staat **ЦРЬ СЛВЫ** = Koning der Heerlijkheid.

Verheffing van het Ware Kruis

Keizerin Helena ging rond het jaar 324 op pelgrimstocht naar Jeruzalem. Daar zou zij volgens de legende op de berg Golgotha het kruis van Jezus teruggevonden hebben. Dat kruis werd door Makarios, de patriarch van Jeruzalem, erkend als het Ware Kruis van Christus.

Na de vondst van het graf van Christus, werd de heidense tempel die er boven stond, afgebroken. Op dezelfde plaats liet men een basiliek bouwen. De inwijding van deze kerk zou zijn geweest op 13 september 335. Daags na de jaarlijkse herdenking van de inwijding, werd steeds het Heilig Kruis vereerd. Het werd getoond aan de gelovigen en ter verering opgeheven, zoals nu nog gebeurt in onze liturgie van Goede Vrijdag. Het feest van Kruisverheffing wordt dus gevierd op 14 september. De *Verheffing van het Ware Kruis* is in de Oosterse kerken een van de twaalf hoogdagen.

Vóór de 5e eeuw zien we geen gekruisigde Christus. Schilderen van echt lijden was er niet bij. De lijdensscènes die aan de kruisdood voorafgaan, komen in de orthodoxe kunst zelden voor. De kruisdood was vroeger een vorm van doodstraf voor slaven en piraten. Christus overwon de dood. Hierdoor veranderde het teken van schande en dood in symbool van leven en heerlijkheid. De Kerk viert de triomf van het Kruis. Denk maar aan de verering van het Kruis op Goede Vrijdag:

*Wij aanbidden U, Christus en loven U,
omdat Gij door uw heilig Kruis de wereld verlost hebt.*

Het Kruis werd een religieus symbool. Het is bij uitstek het herkenningsteken van het Christendom. <

Silentium

door Zuster Lisette Swanenberg

30

'Je bent het mooiste dat ik ooit heb gehoord'. Woorden van de Russische dichter en Nobelprijswinnaar van de literatuur, Boris Pasternak. En tegen wie zei hij dat? Hij sprak tegen de stilte. Die was voor hem schijnbaar heel erg belangrijk en klopte regelmatig op de deur van zijn leven. Want vanuit zijn stilte zijn vele van zijn boeken, o.a. *Dokter Zjivago*, voortgekomen. Een neerslag van zijn emoties rond de Tweede Wereldoorlog, een verwerking van al zijn emoties en ervaringen.

Stilte. In onze samenleving is dat een schaars goed geworden. We zijn nog stil op 4 mei bij de dodenherdenking op de Dam. We lopen nog een stille tocht na een familiedrama. Verder is de stilte aangetaast door de tijdsgeest van lawaai en overlast. Ze is ons afgenomen door weg- en vliegverkeer, bouwplaatsen enzovoorts. Lawaai overvalt ons ook op de fiets en in de natuur. De stille heide is allang geen stille heide meer. Zelfs tijdens het winkelen worden we constant vergezeld van liedjes uit de top tien. Met de dromen van Marco Borsato, met: 'Jij bent

weg en mijn hart is weer alleen'. De gedachte erachter is dat dit de sfeer bij het winkelen zou verhogen!

Stilte (Latijn: Silentium) is uit ons leven weggeraakt. Hoe zou dat komen? Hebben we met zijn allen last van stiltevrees? Is het onze angst om stil te zijn en dan uit te komen bij onze gevoelens en emoties? Bang dat we ons vergalopperen? Bang dat het uit de hand loopt? Waarom hebben we er zo'n moeite mee om de 'aan- en uitknop' bij onszelf van tijd tot tijd even te bedienen? Terwijl we toch weten dat stilte, èchte stilte, heel rustgevend kan zijn. Ik denk aan mijn klankschaal. Een diepe kom, vervaardigd uit verschillende metalen, afkomstig uit Tibet. De klank van die schaal resoneert heel lang na en brengt je spontaan de stilte in.

Maar stilte kan ook oorverdovend zijn, onheilspellend, beangstigend. Als de nabestaanden van 800 mijnwerkers in Turkije, die bovengronds in grote spanning wachten. Wachtend op hun dierbaren die opgesloten

zitten in onderaardse brandgangen en afgesloten zijn van de buitenwereld.

Hoe stil wordt het als er weer een dode naar boven wordt gebracht. Is hij mijn vader, mijn zoon, mijn broer die daar dood op de brancard ligt? Stilmomenten die ons kippenviel bezorgen. Ik vroeg mij af, wie of wat mij de stilte brengt. Een van de antwoorden ken ik, ik weet het helaas nog heel goed.

Het was die jonge zwangere vrouw, van vijftientig, die door dertig omstanders met stenen werd bekogeld, ter plekke omgebracht vanwege eerwraak. Het wordt dan heel lang heel stil in mij. En in die stilte rijzen huizenhoog de levensvragen.

Er is nog een andere stilte. Die van de ontroering. Dat overkomt mij iedere keer als ik een van mijn medezusters bezoek, die aan haar stoel gekluisterd is. Zelf kan ze haar kopje koffie niet meer naar haar mond brengen. Ik zie het verdriet in haar ogen. Het stille verdriet. En in mijn herinnering verschijnen dan haar twinkellende ogen die ik van vroegere dagen ken.

Ontroerd door een stil gebaar was ik ook ooit in Congo, waar een arme vrouw vijf kippen rond haar hut had lopen. Op een zondagmorgen stapte ze bij ons door de poort. In haar oude handen had ze een klein schaal-tje, gemaakt van bananenblade-ren met daarin vijf eieren en vijf kleine bloempjes. (Wij waren toen met vijf zusters in Katoka). Ze gaf ons het schaal-tje met de eieren: de hele opbrengst van haar kippenbe-zit! 'Ze hebben vandaag allemaal gelegd, ma soeur!'

zei ze stralend. 'Tuasakidila! (Dank!) dat u Katshina beter hebt gemaakt!' Die vijf eieren, dat gebaar, 'draag' ik al dertig jaar als een ontroerende stilte bij me.

Het waren – nog maar kort geleden – ook de ogen van Zuster Susanne (†) die steeds dichtvielen, die me de stilte brachten. Bij een van mijn laatste bezoeken aan haar, toen ze al in het Moederhuis was, zei ze opeens: 'Ik dacht daarstraks, als ik naar huis terugga, moet mijn eigen

kussen weer mee en nog andere spulletjes. Maar ineens dacht ik, ik ga niet meer terug naar huis. Ik ga nooit meer naar huis'.

Een tijd lang zat de stilte tussen ons in, want we wisten het allebei, nee, niet meer naar huis. Nooit meer. <

Innerlijke rust is onder meer een kwestie van loslaten. Dat is niet altijd makkelijk, maar met de vrede die dat brengt, kunnen er ook weer nieuwe dromen en verwachtingen in je ontstaan. Sommige dingen in het leven moet je steeds opnieuw loslaten en opgeven om de eigenlijke levenstaak, die in je hart geschreven staat, te kunnen vinden.

Zuster Tine trekt de deur in Eindhoven dicht

Na bijna 27 jaar in Eindhoven gewoond te hebben, verhuisde Zuster Tine in juni van dit jaar naar het Moederhuis in 's-Hertogenbosch. Verhuizen betekent afscheid nemen. Ook van het koor waar zij jarenlang lid van was. Na afloop van het jaarlijks uitje met het koor, deed zij dat met de volgende woorden.

door Zuster Tine Vink

Lieve, beste vrienden – koorleden

Graag wil ik even van uw aandacht gebruik maken. Het gebruikelijke slot van ons jaarlijks reisje is aangebroken. Er kan er weer

één toegevoegd worden aan de lange geschiedenis van ons SKK – koor.

Voor ik verder ga, wil ik voor de organisatie

van deze dag Marietje, Jeanny en particulier-chauffeur Ben heel hartelijk dankzeggen.

Het is voor mij de laatste keer dat ik met u allen samen op reis ben gegaan. Voor mij komt een eind aan het lid zijn van ons unieke koor. Er ligt een andere toekomst voor me. Ik heb hier, min of meer noodgedwongen, zelf voor gekozen.

Vanaf november 1987 woon ik in Eindhoven/Strijp. Ik heb me in de wijk en bij u allen op mijn plaats gevoeld.

Maar ik ben ook de laatste zuster van onze congregatie die Eindhoven gaat verlaten.

Ik neem u mee in een stukje Eindhovense geschiedenis van onze congregatie. De geschiedenis van de congregatie DMJ in Eindhoven begint in 1930 in Strijp en vrijwel gelijktijdig vanaf 1931 in het centrum van Eindhoven.

Vanaf 1930 kwam er in Eindhoven-Strijp (1930 – 1985) in de Sint Theresiaparochie:

- Zusterhuis (klooster) Sint Theresia
- Lagere School
- Fröbelschool
- Pension Sint Theresia bejaardenzorg
- Naaischool voor meisjes: 's middags en vooral ook 's avonds was er les
- Patronaat voor meisjes: op zondag van 17.00 tot 19.00 uur.

In de eerste helft van de jaren tachtig woonden bejaarde zusters van de congregatie in het Theresiapension. Eind 1985 vertrokken zij uit het pand.

In Eindhoven-centrum (1931 – 1980) op de hoek Don Boscostraat en Deken van Somerenstraat werd door de congregatie een kolossaal pand gebouwd voor:

- Zusterhuis Bethanië

- R.K. Gezellenhuis Ons Thuis: kosthuis voor jongemannen, vaak werkzaam bij het groeiende Philips
- Weeshuis Bethanië
- BLO-school voor zwakbegaafde meisjes
- Sint Marie: school en internaat voor slecht-horende jongens en meisjes.

Vanaf 1972 woonden er her en der zusters in kleine groepen en alleen in Eindhoven: Bredalaan, Sonseweg, De Blécourtstraat, Molijnstraat en Hastelweg.

Ik ben nu de laatste zuster van de congregatie DMJ die Eindhoven gaat verlaten. Een groot stuk geschiedenis vanaf 1931 t/m 2014 wordt hiermee afgesloten.

Ik dank mijn congregatie dat ik in Strijp heb mogen wonen.

Ik kan dankbaar terug kijken op een goede periode in mijn leven. En deze periode zal ik afsluiten om met Pinksteren voor het laatst met u te zingen in de Trudokerk.

Tot slot wil ik zeggen dat ik blij ben dat ik u heb mogen ontmoeten. Laten we een toost uitbrengen op elkaar en ieders toekomst. Dit eerste rondje wordt niet door de kas betaald maar door mij.

Nogmaals hartelijk dank!! <

Sint-Theresiapension te Eindhoven-Strijp

Afscheid nemen en opnieuw beginnen

door Zuster Til Lagerberg en Zuster Paula Pijnaker

Het is een zeer grote en voelbare overgang, wanneer je na bijna vijftig jaar met z'n tweeën in een gewoon huis, in een gewone straat, tussen gewone mensen te hebben gewoond, je intrek mag nemen in een groot gebouw, dat we klooster noemen, waarin zusters samenwonen.

Ons vertrek uit ons dorp Sint-Michielsgestel had veel consequenties, zowel negatieve als positieve. En het heeft ons ook menig traantje gekost en soms nog.

Wij moesten afscheid nemen van onze burens en straatgenoten en dat was heel moeilijk. Sommigen namen het ons zelfs kwalijk dat we weggingen! En er waren erbij die huilden. We hadden ook met iedereen uit onze straat contact.

We kwamen bij elkaar met feestjes, maar ook als er iemand in het ziekenhuis lag of ging overlijden. We waren er dan allemaal. Ook bij afscheidsvieringen of als iemand het moeilijk had. Je was er echt voor elkaar, dat had met geloof niks van doen.

Ook vele dorpsgenoten kenden wij door ons vrijwilligerswerk zoals, in het bejaardenhuis, bij de ziekenbezoekgroep, bij de Zonnebloem, in het parochiewerk, in de liturgie en bij het koor. En niet te vergeten de woonwagengewoners. Eén van ons blijft dat werk nog steeds doen, maar helaas komen zij niet bij ons op bezoek in het klooster. Ze kwamen wel op bezoek toen wij nog in het dorp woonden.

Als je over de markt liep, dan kende je er velen en overal had je wel even een praatje. In de stad, als je daar over de markt loopt ken je niemand. Je voelt je dan wel erg eenzaam tussen al die mensen.

Ook het wennen aan een stad is voor mij (Paula) heel moeilijk. Als kind aan de kust gewoond hebbende en verder altijd in een dorp, is hartje Den Bosch een grote overgang. Er was altijd weinig lawaai in onze omgeving en ik ben nu eenmaal een echt buitenmens!

Ik (Til) ben daarentegen een echt stadsmens. Ik houd van de levendigheid van de stad, de mensen, de drukte, de winkels, de terrasjes enzovoorts.

Als je met z'n tweeën woont, bepaal je je eigen dagorde, wat je wil eten enzovoorts. We deden onze boodschapjes op de fiets, hielden ons huis schoon, deden de was en kookten zelf. Ook werkten we graag in onze tuin. In het Moederhuis worden veel van die taken gedaan door anderen. Logisch, maar voor ons is het wel even wennen aan al die veranderingen.

In zo'n groot huis met zoveel medezusters en medewerkers moeten we met z'n allen rekening houden met elkaar. Een voordeel is dat je niet alleen hoeft te zijn, als je dat niet wilt. Er is altijd wel iemand waar je een praatje mee kan maken, of iemand die je opvangt als het even niet goed met je gaat.

Leven in gemeenschap brengt gezelligheid

en medeleven bij mooie en minder mooie momenten. Het geeft ook een verbondenheid. Je staat samen sterk, ook nu we ouder worden. Ook het samen eten en bidden en het bijwonen van de vieringen, schept saamhorigheid.

Met z'n tweeën een ernstig gesprek houden over iets wat je geraakt heeft. Over iets wat je hebt gezien op de televisie of gelezen hebt in een boek, dat mis ik soms wel in de grote gemeenschap. Je kunt zo iets niet plannen, dat komt spontaan. Soms willen we in een grote gemeenschap zoveel plannen, dat het ten koste gaat van de spontaniteit, denk ik wel eens.

Van Vincentius hebben we geleerd: 'De naastenliefde kan een zware last zijn, maar hou je zachtheid en je glimlach, blijf zachtmoedig ondanks alles.'

En intussen gaan onze jonge zusters in Indonesië door met al onze liefdedwerken. <

Geboren op
31 maart 1929
te Waalre.

Overleden in het Moederhuis
te 's-Hertogenbosch
op 25 juni 2014.
Zij was 63 jaar
onze medezuster.

Zuster Bonifacia van de Laak

Zuster Bonifacia is van ons heen gegaan.

Zij was de oudste van het gezin van de Laak. Net voor de crisistijd is ze geboren. Het was in die tijd, heel gewoon dat iedereen in het gezin in het huishouden en op de boerderij mee hielp. Zo leerde ze al vroeg wat zorgen voor anderen was. Handig met naald en draad was ze en dat kwam goed van pas. Ze mocht zich daarin meer bekwaamen en al op 14 jarige leeftijd behaalde ze haar diploma voor lingerie en een jaar later voor costumière. Dit creatieve talent had zij in grote mate van nature meegekregen en zij ging lesgeven.

Met veel enthousiasme en inzet wist zij haar leerlingen (Strijp, Oss, Liessel en Heeten) op allerlei manieren te stimuleren.

Toen ze in 1977 benoemd werd tot missie-procuratrice was ze daar niet blij mee. Toch heeft ze deze taak met grote zorg, liefde en inzet op zich genomen. Ze zorgde met grote precisie voor onze missionarissen in Indonesië en Afrika. Zij heeft heel wat kisten en pakken klaargeemaakt voor verzending en ze deed daar altijd nog wel voor iedere zuster een verrassing in als het enigszins kon. 'Onze zusters, daar ver weg, mogen het nodige en iets extra's best hebben', was haar devies. Zij onderhield nauwgezet de contacten met de families van de missionarissen. Toen er niets meer verzonden mocht worden naar deze gebieden, verzamelde zij nog altijd kleding, schoenen en andere dingen voor gebieden in nood. Zoals: Roemenië, en voor 'Mensen in Nood'.

De laatste jaren was zij steeds meer op haar kamer te vinden. Daar was zij bezig met het maken van een rooster van de autoaanvragen van de zusters. Als het nodig was sprong zij zelf in. Haar tasje met de autopapieren en sleutels stond altijd klaar om zelf ook nog voor iemand taxichauffeur te zijn. Ze chauffeerde heel graag, maar het werd steeds moeilijker voor haar.

Haar naaimachine stond altijd klaar voor noodgevallen. Zij hielp ook iedereen die iets stuk had gestoten en knapte dat

weer op. Ze vond het fijn als haar om hulp werd gevraagd, maar er zat ook een andere kant aan; ze kon moeilijk 'nee' zeggen. Ze kwam daardoor niet aan zichzelf toe en kwam in dat opzicht ook niet voor zichzelf op. Ze naaide nog altijd voor zichzelf, maar als er van anderen een vraag kwam bleef haar eigen werk liggen.

Zuster Bonifacia, was een intens goede zuster, begaan met anderen in lief en leed. Dienstbaar in grote en kleine dingen. Nooit klagen, ook al had ze daar alle reden toe door de lichamelijke ongemakken en het steeds moeilijk wordend lopen. Wij zullen haar missen in ons huis, missen in kleine en grote dingen die zij heel ongemerkt voor ons en anderen deed. Nu echter mag zij rusten na een lange weg van afscheid nemen want sterven valt niet mee. Mogen we zeggen dat het zo goed is want 'een kasplantje' wilde zij niet worden.

37

*Zuster Bonifacia, dank voor wie je onder ons was
en voor alles wat je deed,
om de liefde en goedheid die je uitdroeg. <*

Zusters van het Moederhuis

A G E N D A

UITGAANSTIPS

Ik geef om jou!

Op 13 september lanceerde Museum Catharijneconvent het project *Ik geef om jou!* Centraal staat de geschiedenis van de caritas van de middeleeuwen tot heden. De tentoonstelling duurt tot 1 maart 2015. In oktober en november 2014 zijn er themabijeenkomsten rond mantelzorg, vrijwilligerswerk en sociaal werk. Iedereen kan een bijdrage leveren aan het project door een eigen verhaal over naastenliefde in te zenden via www.catharijneverhalen.nl. Museum Catharijneconvent, Lange Nieuwstraat 38, 3512 PH Utrecht. www.catharijneconvent.nl

Kunst & Atelierroute 's-Hertogenbosch

Op zaterdag 4 en zondag 5 oktober 2014 houden werkplaatsen, kunstcollectieven, bedrijven, musea en galeries open huis. Een nieuw onderdeel vormen dit jaar de groepstentoonstellingen van jonge kunstenaars. Via www.kar2014.nl en een app kunnen bezoekers een eigen kunstroute samenstellen. Werk van alle deelnemers is van 12 september tot en met 5 oktober te zien in het Kruidhuis, Citadellaan 7 5211 XA 's-Hertogenbosch. www.stokpunt.nl

Nacht van de Nacht

In de nacht van zaterdag 25 oktober op zondag 26 oktober gaat de klok een uur terug en is de zomertijd voorbij. Jaarlijks organiseren natuur- en milieufederaties de *Nacht van de Nacht* om de schoonheid van de nacht te benadrukken en aandacht te vragen voor de gevolgen van lichteinder. In het hele land zijn er activiteiten zoals nachtwandelingen, vaartochten in het donker en sterren kijken. www.nachtvandenacht.nl

Kunst & Geloof: (Op)Bloei

Een expositie van schilderijen, sculpturen en foto's rond het thema *(Op)Bloei* in de Vredeskerk. Voor de zesde keer biedt de Oosterhoutse werkgroep Kunst & Geloof een podium aan amateurkunstenaars. Op zondag 9 november is er te midden van de kunstwerken een bijzondere kerkdienst. Te zien op vrijdag 7 november 16.00 – 18.00 uur en zaterdag 8 en zondag 9 november 10.00 – 17.00 uur in de Vredeskerk, Rulstraat 6, 4901 LN Oosterhout. www.kunstengelofoosterhout.nl

LEESTIPS

Het vergeten seizoen

Midden negentiende eeuw. Elke vrijdagmiddag verzamelt zich voor een daglonershuisje in het oosten van Nederland een devote menigte armoedzaaiers: daar ontvangt om klokslag drie uur een zwaar ziek meisje de stigmata van Christus. Een wonder, of is er sprake van hysterie? Van oplichterij zelfs? Pastoor Peters wordt door de aartsbisschop naar het vergeten achterland uitgezonden. In zijn pogingen de zaak uit de wereld te helpen, raakt hij verstrikt in een web van merkwaardige allianties. Dit boek is een indringend portret van een geremd man die, beproefd door de rauwe werkelijkheid, zijn afstand tot de mensen moet opgeven. *Het vergeten seizoen* is de eerste roman van auteur Peter Delpeut. ISBN 9789045700199 € 12,00

Tussen voltooien en verwachten: brief aan oudere religieuzen

De inhoud van dit boek komt grotendeels van de vele getuigenissen die auteur Ria Grommen mocht beluisteren, getoetst aan en aangevuld met wat ze zelf vanuit haar vak, de psychogerontologie, inbrengt. Deze overwegingen helpen religieuzen om vrede en vreugde te vinden in hun eigen hart, om mensen van liefde te (durven) zijn op de plek waar ze leven. Ze moedigen hen aan om radicaal de kaart te trekken van allen die hun ideaal en spiritualiteit vandaag een nieuwe gestalte willen geven. ISBN 9789085282938 € 12,50

Verhalen rond zorg en verpleging 1943-1975

Verbazingwekkende ervaringen van de 88-jarige Josje Smit-Koornstra (auteur) die in 1943 haar opleiding tot verpleegster begon. Een waar document dat een goed beeld van die tijd geeft en zeker mensen zal boeien die in de medische wereld werkzaam zijn of daar hun interessegebied hebben. ISBN 9789491254277 € 11,50

KIJKTIPS

Nederland in beweging (Omroep Max)

De dag goed beginnen? Doe mee met *Nederland in Beweging* op de televisie. Iedere werkdag op Nederland 1 om 05:55 uur en om 09:15 uur.

Levenslied

Dvd van de Nederlandse televisieserie. *Levenslied* volgt de levens van de diverse leden van een zangkoor in Haarlem. Elke donderdagavond zingen ze alle sores van zich af. De serie vertelt een mozaïek aan verhalen over gewone mensen: een jonge bijstandsmoeder, een hardwerkende advocaat, een ambitieuze makelaar of een leraar Nederlands op een scholengemeenschap. Zeer de moeite waard. EAN 5099909804098 (seizoen 1) € 24,00

LUISTERTIP

Ik ben weer even sprakeloos

Met deze unieke luisterboekuitgave is voor het eerst de poëzie van Toon Hermans door hem zelf gelezen, voorgelezen en gepresenteerd, te beluisteren. Toons eigen stem maakt elk gedicht tot een luisterrijk juweeltje. 34 gedichten & versjes, 6 verhalen en 9 intermezzo's. ISBN 9789054445371 € 12,95

COLOFON

**Drieënveertigste jaargang,
Nummer 3
September 2014**

De Heeriaan is een uitgave van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph (Zusters van de Choorstraat). Het blad verschijnt viermaal per jaar in de maanden maart, juni, september en december en wordt in een oplage van 500 exemplaren onder relaties verspreid.

Redactie:

Brigitte Lutters (hoofredactie)
b.lutters@congregatiedmj.nl
(073) 6904 623 (rechtstreeks)

Anne-Marie Coopmans
archief@congregatiedmj.nl

Zuster Veronie Franken
v.franken@cdmj.nl

Zuster Til Lagerberg
t.lagerberg@cdmj.nl

Ton Vogel
vogel-bots@home.nl

**Kopij voor de volgende Heeriaan
uiterlijk inleveren op 25 oktober
2014.**

**De wintereditie ligt rond 15
december op uw deurmat.**

DE HEERIAAN

NAJAAR 2014